

ХАРАКТЕРИСТИКА СУБ'ЄКТИВНИХ ТА ОБ'ЄКТИВНИХ ОЗНАК СКЛАДУ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ «КАТУВАННЯ»

К. С. ПАЩЕНКО,

*Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
Інститут післядипломної освіти*

Загальним об'єктом катування виступає вся сукупність суспільних відносин, що підпадає під охорону кримінального закону, а родовим – здоров'я особи.

Безпосередній об'єкт катування – це стан організму потерпілого чи іншої особи до вчинення щодо них цього кримінального правопорушення, що характеризується відповідним рівнем фізичного, психічного та соціального благополуччя. Катування – це багатоб'єктний злочин, при цьому в ньому варто виділяти додаткові обов'язкові безпосередні об'єкти, якими є воля, честь і гідність особи. Крім цього, наразі катування, виходячи з міжнародних стандартів, може (за певних умов) розглядатися в якості кримінального правопорушення проти людства чи військового кримінального правопорушення.

Потерпілий, як це впливає зі ст. 127 КК України, є обов'язковою ознакою катування. З об'єктивної сторони катування (ст. 127 КК України) характеризується: 1) суспільно небезпечними діями — нанесенням побоїв, мученням або іншими насильницькими діями; 2) суспільно небезпечними наслідками у виді заподіяння сильного фізичного болю або фізичного чи морального страждання; 3) причинним зв'язком між вказаними суспільно небезпечними діями і наслідками. Звідси впливає, що склад катування є матеріальним [1, с. 73].

З об'єктивної сторони цей злочин характеризується: 1) діями – нанесенням побоїв, мученням або іншими насильницькими діями; 2) наслідками у вигляді заподіяння сильного фізичного болю або фізичного чи морального страждання; 3) причинним зв'язком між вказаними діями і наслідками.

Побої – це багаторазове (два і більше) завдання ударів по тілу потерпілого, яке не спричинило тілесних ушкоджень. Інші насильницькі дії – це інші, крім удару та побоїв, насильницькі дії, які можуть полягати, зокрема, у: щипанні, викручуванні кінцівок, защемленні тієї чи іншої частини тіла за допомогою будь-яких пристроїв, здушуванні шиї, викиданні волосся, дії на тіло термічними факторами тощо.

Мучення (або заподіяння мук) – це дії, пов'язані з тривалим позбавленням людини їжі, пиття чи тепла, утриманням її в шкідливих для здоров'я умовах (наприклад, в умовах, які позбавляють людину будь-якого із її природних почуттів – зору, слуху, просторової або часової орієнтації) тощо. До інших насильницьких дій можуть бути віднесені

різні посягання на статеву недоторканість особи, дії, характерні для мордування (про поняття мордування див. коментар до ст. 126), а також інші подібні дії, серед яких найбільш поширеними є підвішування тіла, придушування, тривала ізоляція, вплив на людину постійним та голосним звуком, примушування їсти неїстівні речовини тощо. Усі подібні дії супроводжуються стресом, почуттям жаху чи неспокою і здатні принизити особу, зламати її морально [2, с. 89].

Якщо вказані дії були поєднані з позбавленням людини волі, згібтуванням, насильницьким задоволенням статевої пристрасті неприродним способом, то вчинене підлягає кваліфікації за сукупністю злочинів, передбачених ст. ст. 127 і, відповідно, 146, 152, 153. Завдання побоїв і мордування під час катування повністю охоплюється ст. 127 КК.

Кваліфікуючими ознаками цього кримінального правопорушення є вчинення його повторно або за попередньою змовою групою осіб.

Отже, об'єктивна сторона складу катування у КК України ще далека від ідеальної форми, оскільки: 1) включає ознаки, що властиві іншим злочинам (зокрема, про «побої» та «інші насильницькі дії» йдеться у ч. 1 ст. 126, про «мордування» – у ч. 2 ст. 126, про «(особливе) мучення» – у ч. 2 ст. 189, про жорстоке поводження з людиною, що веде її до самогубства, – у ст. 120), чим створюються труднощі при правозастосуванні (крім цього, ознаки катування можуть міститися й у складах злочинів, передбачених ст. 365, 373, 424 КК України); 2) передбачає вчинення катування лише через активні дії, тоді як міжнародне (конвенційне) законодавство припускає скоєння цього кримінального правопорушення через бездіяльність; 3) при позначенні суспільно небезпечних наслідків цього кримінального правопорушення двічі вказано на термін «фізичний», тобто наявна тавтологія.

З суб'єктивної сторони злочин характеризується прямим умислом. Метою насильницьких дій при катуванні є намагання примусити потерпілого або іншу особу до дій, що суперечать їхній волі, наприклад, надати певні відомості чи зробити визнання, вчинити самокалічення тощо. Якщо такі дії вчинені з метою отримати чуже майно чи право на майно, вони кваліфікуються за ст. 189, з метою протидії законній господарській діяльності – за ст. 206, а з метою примушування потерпілого до виконання чи невиконання цивільно-правових зобов'язань – за ст. 355 КК [3, с. 451]. Суб'єктом даного кримінального правопорушення є фізична, осудна особа, якій виповнилось 16 років.

Насильницькі дії, вчинені службовими особами з метою спонукання потерпілого до дій, що суперечать його волі, можуть бути кваліфіковані, зокрема, за ст. 365 (424) або 373 КК України.

Катування може бути вчинено лише шляхом дії. Тобто, особа, яка умисно вчиняє злочин, повинна усвідомлювати не лише характер свого діяння, а й те, що вона заподіює наслідки у вигляді заподіяння сильного фізичного болю або фізичного чи морального страждання.

Отже, суб'єктивна сторона катування за КК України характеризується виною у формі умислу (вид умислу – прямий) та

спеціальною метою – примусити потерпілого чи іншу особу вчинити дії, що суперечать їх волі, у тому числі отримати від нього або іншої особи відомості чи визнання, або з метою покарати його чи іншу особу за дії, скоєні ним або іншою особою чи у скоєнні яких він або інша особа підозрюється, а також з метою залякування чи дискримінації його або інших осіб.

Інтелектуальний момент прямого умислу при катуванні полягає в усвідомленні винним суспільно небезпечного характеру свого діяння (нанесення побоїв, мучення або інших насильницьких дій) та передбачення ним настання для потерпілого (іншої особи) суспільно небезпечних наслідків — заподіяння йому сильного фізичного болю або фізичного чи морального страждання. Вольовий момент прямого умислу при катуванні полягає в тому, що винний, через застосування насильства, бажає заподіяти потерпілому (іншій особі) сильний фізичний біль або фізичне чи моральне страждання.

З урахуванням міжнародного та іноземного досвіду, а також задля усунення недоліків, що існують у національному кримінальному законодавстві та правозастосовній практиці, пропонуємо більш досконале визначення мети катування: з метою отримати від потерпілого або іншої особи відомості чи визнання, або покарати його чи іншу особу за дії, скоєні ним або іншою особою чи у скоєнні яких він або інша особа підозрюється, або залякати чи примусити його чи іншу особу вчинити дії, що суперечать їх волі, а також з метою дискримінації будь-якого характеру.

Отже, необхідно доповнити склад катування новими кваліфікуючими ознаками та виділити його особливо кваліфікований склад (зокрема, варто вказати на специфіку потерпілих від кримінального правопорушення, їх вік, стан, кількість, особливості засобів і знарядь вчинення кримінального правопорушення, тяжкість суспільно небезпечних наслідків діяння, приналежність винного до організованої групи). Законодавчий підхід щодо покарання за катування є відповідним, відтак немає сенсу говорити про яке-небудь зменшення кари за даний злочин.

Список використаних джерел

1. Єгорова В. О. Криміналізація незаконного проведення дослідів над людиною та його кримінально-правові ознаки: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08; Нац. акад. прокуратури України. Київ, 2010. 19 с.
2. Кримінологія: підручник; за ред. В. В. Голіни, Б. М. Головкина. Харків : Право, 2014. 440 с.
3. Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар; За заг. ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. К. : Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. 1196 с.
4. Татарінова К. В. Об'єктивні та суб'єктивні ознаки складу кримінального правопорушення катування, вчиненого в умовах воєнного стану. *Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів* : матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції, м. Суми, 23-24 травня 2024 р. Суми : Сумський державний університет, 2024. С. 176-180.